

ПРОЦЕС ДОВУЗІВСЬКОЇ ОСВІТИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕТАП СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 51(4), с. 161–167

Дослідження спрямоване на пошук теоретичного обґрунтування концепції довузівської освіти як етапу загальної системи професійної підготовки майбутніх менеджерів, а також визначення подальших його перспектив через виявлення позитивних напрямів і методів, що можуть бути використані у вітчизняній системі професійної орієнтації учнів, враховуючи досвід профорієнтаційної діяльності зарубіжних країн.

У світовій економіці практично доведено, що основним фактором будь-якого виробництва є саме людські ресурси, починаючи з рядових працівників та закінчуючи топ-менеджерами. “Усі господарські операції, — писав Л. Якокка, — можна в кінцевому підсумку звести до позначення трьома словами: люди, продукт, прибуток. На першому місці стоять люди. Якщо у вас немає надійної команди, то з решти факторів мало що вдасться зробити” [12].

Прогресуючі зміни економіки та суворі конкуренція вимагають від менеджерів зваженого і дієвого управління, націленого на виконання важких виробничих завдань, упровадження організаційних змін, нових технологій тощо. В умовах розвитку сучасних економічних відносин в Україні одним з вирішальних моментів, що забезпечують цей процес, важливою суспільною необхідністю стає підготовка управлінських кадрів: керуючих компаніями, корпораціями, директорів великих фірм, а також менеджерів начальної та середньої ланки управління.

Створення єдиної системи підготовки фахівців відповідної кваліфікації в нашій країні — найважливіше завдання, вирішення якого потребує комплексного, безперервного, послідовного процесу. А це пошуково-твор-

ча робота з розвитку дієвих форм поєднання професійної орієнтації як важливого елемента довузівської підготовки, навчального процесу майбутніх менеджерів у вищому навчальному закладі та практичного навчання як аспекту післявузівської підготовки. Зараз, тільки застосовуючи системність професійної підготовки майбутніх менеджерів, можливо досягти поліпшення процесу фахової освіти кадрів управління.

Внаслідок цього навчальний процес підготовки майбутніх фахівців з менеджменту вимагає безперервної модернізації, цим і обґрунтовується актуальність теми дослідження.

Вивчаючи підсумки останніх досягнень організації профорієнтаційної роботи, маємо визнати, що проблема становлення системи освіти і професійної орієнтації молоді в Україні постає в центрі інтересу передових дослідників, зокрема, розглядаються такі аспекти, як: освітні системи Німеччини, Англії, США і Японії в контексті становлення європейської інтеграції (Н. Абашкіна, М. Вискребенцева, С. Сисоєва) [2; 4; 10]; компетентна орієнтація студентів у Великобританії, Франції та Сполучених Штатів Америки (Н. Балацька, С. Гриншпун, О. Калитка, Н. Костенко, С. Різниченко, Л. Турчина) [3; 5–9; 11].

Довузівська підготовка майбутніх менеджерів на сьогодні стає необхідною складовою системи неперервного процесу професійної освіти співробітників управління — першою із тих наукових проблем, увага до якої помітно посилюється. Це визначається такими обставинами.

1. Аспекти сучасного економічного мислення і професійного рівня населення, як значні складові переходу України від адміністративно-розпорядчої системи до саморегульованої, цивілізованої ринкової економіки і підвищення загального добробуту.

2. Створення системи сучасних соціальних цінностей (політичних, ідейних, духовно-культурних, релігійних тощо). Власне те, що вирішальним чином залежить не тільки від загальноосвітньої професійної підготовки фахівців, а й від спільного значення їх культури та вихованості. Це можливість повному підійти до проблеми підготовки особистості щодо професійного самовизначення, повною мірою враховуючи інтереси особистості й країни.

3. Особливу значущість проблема довузівської освіти має через реформування усієї системи професійної підготовки молоді, яка враховує удосконалення роботи вищих навчальних закладів та їх високоякісне оновлення. Відповідно до постанови Верховної Ради України щодо вищої школи, зокрема, Закону України “Про освіту” вища освіта повинна бути спрямована на інтереси соціально-економічного розвитку та потреби сучасного ринку праці.

4. Потреба вивчення умов підготовки абітурієнтів управлінських факультетів обґрунтована тим, власне, що ступінь довузівської освіти майбутніх студентів економічного та підприємницького напрямку не відповідає сьогоднішнім вимогам, а намічені дії щодо базисної економічної підготовки на рівні середньої школи впроваджуються в життя надзвичайно повільно через конкретні підстави (відсутність вчителів, підручників, програм тощо). Також не вирішує проблеми присутність невеликої кількості економічних класів у загальноосвітніх школах та ліцеях. Не менш сумні обставини щодо

базисної (початкової) освіти з менеджменту.

5. Довузівська економічна підготовка постає актуальним науковим завданням у поєднанні з профорієнтаційною роботою, критерії щодо якої останніми роками помітно підвищуються, що визначено у прийнятій Кабінетом Міністрів України “Конвенції державної системи професійної орієнтації населення”.

Підвищення загального рівня освіти населення і передусім молоді, розробка та реалізація докорінно нових підходів щодо професійної підготовки фахівців — одне з ключових умов вдалого вирішення зазначених завдань. На жаль, така робота тільки починається і зачіпає поки студентську молодь найменшою мірою. Нині профорієнтаційна робота у більшості вишів України зведена до: реклами освітніх послуг у ЗМІ та на телебаченні; організації Днів відкритих дверей; участі у виставках освітньої діяльності ВНЗ; підготовки до друку рекламних матеріалів про інститут; консультування абітурієнтів щодо умов навчання у виші. Довузівська підготовка учнів здійснюється у вищому навчальному закладі тільки з тих дисциплін, з яких проводитиметься зовнішнє незалежне тестування, результатів якого потребує даний ВНЗ.

З цього випливає наступне завдання, що стоїть перед процесом відбору змісту освіти для підготовки фахівців у галузі менеджменту в Україні — необхідність вивчення різних напрямів і рівнів профорієнтаційної роботи. Саме тому нами розглянуто та проаналізовано особливості профорієнтаційної роботи та довузівської підготовки в зарубіжних країнах, які мають показову систему освіти, підпорядковану сучасним професійним вимогам.

У Великобританії накопичений багаторічний досвід раціональної профорієнтаційної діяльності. Тут право починати професійне навчання мають підлітки з 14 років. Оскільки таке навчання проводиться не тільки в професійних коледжах, а й в об'єднаних школах, центрах професійної підготовки на виробництві та центрах зайнятості, отримати відповідну підготовку можуть і ті, хто вирішив продовжувати загальну академічну освіту.

Передбачається, що після закінчення професійного курсу учень повинен вміти виконувати роботу на другому рівні професійної компетентності, тобто “самостійно і відповідально”.

Починаючи з 1986 року, при схваленні уряду Великобританії, була поставлена задача організувати хоча б одне міні-підприємство при кожній школі. Учні визначають вид виробленої продукції або послуг, що надаються, проводять маркетинг, здійснюють продаж. Така діяльність допомагає визначити і розвинути свої інтереси і схильності, придбати підприємницькі навички в малому бізнесі, навчитися покладатися на себе, проявляти ініціативність і відповідальність у різноманітних життєвих і трудових ситуаціях. Шкільна профорієнтація є складовою профорієнтаційної системи Великобританії, яка має комплексний науково обґрунтований характер, становить єдиний і безперервний процес, що починається на ранніх етапах шкільного навчання і триває протягом усього періоду перебування дитини в школі, а також у “перехідний період” від закінчення школи до вступу до ВНЗ або на роботу [3; 8].

У Франції суть профорієнтації полягає в тому, щоб виховати у молоді “здатність робити вибір”, включаючи вміння враховувати всі об’єктивні і суб’єктивні чинники, що впливають на нього. Тому однією з основних характеристик даної системи є її інформаційна спрямованість. Зокрема, велика увага, особливо на ранніх етапах (I–V класи), приділяється всебічному вивченню індивідуальних особливостей кожного учня, виявленню переважаючих у нього інтересів і уподобань. Отримані, в результаті спостережень і тестування, дані заносяться в особисте досьє учня, яке є обов’язковим поданням при вступі до чергового навчального закладу. Заповненням досьє займається класний керівник, що входить спільно зі шкільним психологом і радником центру інформації і профорієнтації до складу ради класу, яка створюється безпосередньо з метою профорієнтаційної роботи центром інформації і профорієнтації. По країні налічується понад 500 таких центрів. Крім безпосередньої роботи зі школярами, центри

займаються обробкою і організацією подачі інформації щодо змісту професій, їхніх вимог до людини, стану ринку праці. Це дає змогу раднику центру надавати школярам справді якісну інформацію в обсязі, необхідному для здійснення адекватного професійного вибору. Одним із ключових напрямів діяльності як радників, так і шкільних психологів і класних керівників у рамках професійної орієнтації у Франції є встановлення і підтримання зв’язку з сім’єю. Так, класний керівник, зібравши певні дані про зміну інтересів щодо того чи іншого виду діяльності, прояву здібностей учнів та їхніх професійних планів на майбутнє, запрошує батьків для обговорення майбутнього їхніх дітей [4; 10].

У Німеччині існує власна функціональна модель взаємодії ринку праці та системи освіти. Після закінчення початкової школи учні розподіляються на класи з більш вузькопрофільних напрямів згідно з їхніми особистими здібностями. Особливість організації профорієнтаційної роботи в країні полягає в тому, що кожна дитина заповнює робочий зошит, де надається загальна інформація про сім’ю, особистісні інтереси, схильності, підготовчий вибір професії. Робочий зошит спільно з додатковою інформацією щодо успішності і висновків тестових випробувань вважається ґрунтом для профконсультаційної роботи.

У Німеччині існує кілька способів вирішення проблеми профорієнтації. Один такий спосіб походить від історичної традиції, коли для проникнення в цехову корпорацію претендент зобов’язаний був тривалий час виконувати функції помічника майстра, тобто проходити своєрідний курс практичного навчання. Державі така схема дуже вигідна, адже вона майже нічого не витрачає на виробниче навчання. Крім того, вона дає можливість відносно рівномірно розподілити робочу силу у країні, створює умови для розвитку невеликих населених пунктів і провінцій, зменшує міграцію працездатної молоді до мегаполісів.

Разом з тим система навчання підмайстрів має певні недоліки — вузька спеціалізація, що створює перешкоди для професійної й територіальної мобільності робочої сили. До

того ж в умовах несприятливої економічної кон'юнктури керівники малих підприємств не хочуть наймати некваліфіковану молодь.

Наступним варіантом первинної професіоналізації молоді в Німеччині вважається модель "трудового року". Після отримання загальної середньої освіти випускник має можливість подати заявку в земельні органи громадського забезпечення або ж благодійні організації щодо особистого прагнення пропрацювати рік в рамках громадських, як правило, екологічних, освітніх та культурних проєктів за символічну оплату. Передбачається, що в ході "трудового року" людина має можливість визначитися із бажаною спеціальністю, отримавши загальні для будь-якої професії професійні компетенції [2; 10].

Ще однією важливою відмінністю німецької системи професійного навчання вважається зосередження й інтеграція освітніх ресурсів. У країні створюються окружні та земельні центри початкової і середньої професійної освіти, подібні до наших професійних училищ, де протягом трьох років проводиться вивчення різних професій і спеціальностей. Спеціалізоване навчання починається із другого року перебування в навчальному центрі, це "наближення" освіти до запитів ринку праці, спрямоване на активізацію процесу професійного самовизначення та реалізацію здатності до праці особи, виявлення її здібностей, інтересів, можливостей та інших чинників, що впливають на вибір професії або на заміну виду трудової діяльності. У результаті скорочуються витрати на адміністративні установи, зосереджуються кошти для оплати відповідних комунальних платежів, з'являються ресурси для підтримки матеріально-технічної частини в належному стані [10].

Відомо, що профорієнтація як самостійна науково-практична система бере свій початок у Сполучених Штатах Америки.

Основну практичну роботу з профорієнтації серед учнів проводять штатні професійні консультанти, що мають освіту в галузі психології та соціології або диплом вчителя. Профорієнтаційна робота починається з останніх класів початкової школи за допомогою про-

ведення бесід для ознайомлення школярів зі "світом праці". Учні випускних класів середньої школи заповнюють анкети для визначення професійних інтересів, беруть участь у групових або індивідуальних консультаціях і тестуванні з метою визначення їх здібностей та мають можливість самостійно обирати відповідні додаткові дисципліни.

Велике поширення у профорієнтаційній системі США отримали персональні досьє з профорієнтації школярів, що зазвичай містять відомості про сім'ю, успішність, результати медичного огляду, особливості характеру, оцінки здібностей та інтересів за результатами тестування, які відіграють важливу роль для учнів під час вирішення питань щодо продовження освіти після закінчення школи.

Помітний розвиток у США отримали центри профорієнтації при школах і коледжах, що поєднують профорієнтаційну роботу із функціями працевлаштування, обумовлені головним чином шляхом підтримання контактів з підприємцями та місцевими громадськими організаціями. Нові вимоги до професійного розвитку молоді провели до переосмислення профорієнтації в країні, яка повинна сприяти вмінню самостійно "вибудовувати" професійну кар'єру протягом усього трудового життя.

Особливу роль у професійній орієнтації відіграє те, що під час вступу до вищого навчального закладу абітурієнт може одразу не визначатися з факультетом, оскільки студент має можливість обрати спеціалізацію наприкінці першого або навіть другого курсу.

Отже, особливими рисами американської освіти є самостійність прийняття рішень підлітком, у тому числі й при виборі професії, а також активна співпраця освітянської галузі з ринком праці.

Хоча професійна орієнтація зберігає свою актуальність протягом усього життя і не може бути обмежена однією певною сходинкою освіти, на думку японських дослідників, саме молодші класи середньої школи представляють найбільш підходящу стартову точку для формування готовності учнів до планування професійного шляху. Даний аспект освіти було введено в Японії після закінчення Дру-

гої світової війни в результаті радикальної реформи японської школи на американський манер із введенням 12-річного навчання, що поділяється на початкове навчання, школу другого ступеня і середню освіту. Однією з головних цілей молодших класів середньої школи (тобто другого ступеня) вважається підготовка до кар'єри шляхом озброєння учнів основними знаннями щодо професій, корисних суспільству, розвитку в них професійних навичок і умінь, здатності вибирати навчальні курси, які найбільш відповідають запланованому професійному шляху, що, у свою чергу, найбільше відповідає їхнім особистим уподобанням і особливостям. Отже, істотну роль має відігравати розвиток здатності учнів до саморозуміння і самооцінки. Кожен індивід повинен вміти розпізнавати свої потреби, здібності, цінності і установки [6].

Дослідження досвіду профорієнтаційної діяльності Великобританії, Франції, Німеччини, США і Японії вказує на наявність позитивних напрямів, можливих для використання у вітчизняній системі профорієнтаційної роботи. Це такі напрями, як створення в школах міні-підприємств, як у Великобританії, які сприятимуть розвитку інтересів та вподобань, отриманню підприємницьких навичок у малому бізнесі, будуть вчити покладатися на себе, виявляти ініціативність і відповідальність у різноманітних життєвих і трудових ситуаціях вже в період навчання в школі; створення центрів інформації та профорієнтації, як у Франції, в яких будуть проводити індивідуальні консультації з учнями та їх батьками з метою здійснення професійного вибору, розроблення конкретного плану на майбутнє, активізації саме напряду роботи з батьками у вітчизняній системі профорієнтації, особливо в умовах відсутності централізованої системи профорієнтаційних установ; поєднання профорієнтації з виконанням соціальних проектів, з досвіду Німеччини та центри трирічної професійної освіти, що надають учням теоретичну і практичну підготовку за майбутньою спеціальністю; можливість, яку мають школярі середньої школи США, самостійно обирати додаткові заняття, враховуючи свої вміння і вподобання, завдя-

ки чому у майбутніх фахівців є реальна можливість перевірити себе на практиці, доки схильності школяра та його уявлення щодо професії не будуть збігатися з вимогами обраного фаху; ранній початок цілеспрямованої роботи, як у Японії, який сприятиме підготовці учнів до кар'єри шляхом озброєння їх основними знаннями щодо професій, корисних суспільству, розвитку у них професійних навичок та вмінь.

Незабаром більш конкурентоспроможними стануть ті навчальні заклади, які на сьогодні роблять або вже зробили інвестиції у створення, у своєму складі, відповідних структур, що допоможуть не тільки правильно вибрати майбутнім студентам більш оптимальну сферу діяльності, а й адаптувати їх до програм та вимог підготовки фахівців.

Нині в Україні, за нашими відомостями, існує не більше 20 навчальних і позашкільних закладів (шкіл, філій, факультетів, центрів), які кваліфіковано надають майбутнім учням інститутів у галузі економіки та управління первинні знання в галузі менеджменту (Ліцей МАУП — учасник асоційованих шкіл ЮНЕСКО, Київський фінансово-правовий ліцей, Київська академія дитячого підприємництва “Ділові діти України”, Львівський ліцей менеджменту при Львівському Університеті менеджменту та права, Кіровоградська школа юного менеджера при обласному дитячо-юнацькому центрі тощо). Це сучасні освітні установи, де навчальний процес організований так, щоб гарантувати на рівні загальної середньої освіти з обов'язковим урахуванням профільного вивчення та довузівської професійної підготовки всебічне становлення дитини як особистості, її можливостей, талантів, самовизначення, складання загальнолюдської моралі, засвоєння конкретного соціальним та національно-культурними потребами обсягу знань.

Отже, значущість докорінного реформування освіти, відповідно до розвитку сучасних економічних відносин, зумовлює необхідність прикладних досліджень у галузі підготовки висококваліфікованих кадрів у різних напрямках професійної сфери. Один із цих напрямів вважається формування систе-

ми довузівської підготовки як етапу загальної професійної підготовки майбутніх менеджерів. Тож постає важливою розробка соціально-педагогічного аспекту підготовки майбутніх фахівців з урахуванням того, що практика довузівської підготовки є значно попереду теорії.

Розвиток дієвих форм економічної освіти, поліпшення навчально-виховного процесу, що відповідає прогресивним міжнародним стандартам підготовки менеджерів, співвідношення оптимального значення їхніх знань і професійних навичок — ці та інші завдання, які стоять в даний момент перед вищими навчальними закладами економіко-управлінського профілю, будуть вирішуватися тим успішніше, чим компетентніше проводитиметься попередня підготовка та формування системи довузівської освіти, а ще реалізовуватиметься високоякісний відбір до вузу на базі особистості абітурієнта та його адаптації до майбутньої професії.

Організація ефективної професійної орієнтації підлітків і молоді є однією з найважливіших державних проблем. Профорієнтація не тільки сприяє знайомству учнів зі світом професій та вибору їм свого професійного шляху, його трудової соціалізації, а й впливає на формування трудових ресурсів країни, систему зайнятості та, в кінцевому підсумку, на соціально-економічний розвиток суспільства в цілому.

Якісна освіта, низький рівень безробіття і високий рівень життя населення є показниками злагодженої і дієвої профорієнтаційної роботи на світовому рівні.

Література

1. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. — 2002. — 23 квіт.

2. Абашкіна Н. В. Педагогічні та психологічні основи діяльності служб професійної орієнтації в Німеччині / Н. В. Абашкіна. — Ніжин: Вид-во НДПУ ім. М. Гоголя, 2006. — 91 с.

3. Балацька Н. Професійна орієнтація учнів у сучасних середніх школах Англії: дис. ... канд. пед. наук / Н. Балацька. — Київ, 2004. — 230 с.

4. Гриншпун С. С. Опыт создания государственной службы профориентации во Франции / С. С. Гриншпун // Педагогика. — 2004. — № 7. — С. 85–91.

5. Гриншпун С. С. Организация профориентации школьников в Великобритании / С. С. Гриншпун // Педагогика. — 2005. — № 7. — С. 100–105.

6. Вискребенцева М. В. Професійна підготовка молоді в країнах далекого зарубіжжя: Німеччина, США, Японія, Велика Британія / М. В. Вискребенцева // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. — Запоріжжя: Класич. приватний ун-т., 2013. — Вип. 30. — С. 109–116.

7. Калитка О. Профорієнтація по-американськи: [профорієнтаційна робота серед учнів шкіл та студентів вищ. навч. закл. в США] / О. Калитка // Профтехосвіта. — 2009. — № 4. — С. 94–95.

8. Костенко Н. Профільна орієнтація у контексті базової професійної підготовки школярів Великої Британії / Н. Костенко // Наук. записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського. — Вінниця, 2009. — С. 255–258.

9. Різниченко С. Розвиток системи підготовки науково-педагогічних кадрів у США / С. Різниченко. — Київ: КНУ, 1999. — 160 с.

10. Сисоєва С. О. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика: навч. посіб. / С. О. Сисоєва, Т. Є. Кристопчук; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. — Рівне: Овід, 2012. — 352 с.

11. Турчина Л. А. Особенности профориентации учащейся молодежи в зарубежных странах / Л. А. Турчина // Ученые зап. Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. — 2013. — Т. 26 (65). — № 1. — С. 216–227. — (Серия "Проблемы педагогики средней и высшей школы").

12. Якокка Ли. Карьера менеджера / Ли Якокка; пер. с англ. Р. Столпер. — Минск: Парадокс, 1996. — 432 с.

Розвиток дієвих форм економічної освіти, поліпшення навчально-виховного процесу, що відповідає прогресивним міжнародним стандартам підготовки менеджерів, співвідношення оптимального значення їхніх знань і професійних навичок — ці та інші завдання, які стоять нині перед вищими навчальними закладами економіко-управлінського профілю, будуть вирішуватися тим успішніше, чим компетентніше проводитиметься попередня

підготовка та формування системи довузівської освіти, а ще реалізовуватиметься високоякісний відбір до вузу на базі особистості абітурієнта та його адаптації до майбутньої професії.

The development of effective forms of economic education has improving the educational process that meets modern international standards of managers training. The formation of a high level of knowledge and skills and other tasks facing the university economic and management profile will be addressed more successfully than purposeful will be pre-professional training development and education in the pre-university work and be a quality selection of the university based on the individual applicant and it's adaptation to future profession.

Развитие эффективных форм экономического образования, улучшение учебно-воспитательного процесса, что соответствует прогрессивным международным стандартам подготовки менеджеров, соотношение оптимального значения их знаний и профессиональных навыков — эти и другие задачи, которые стоят в данный момент перед высшими учебными заведениями экономико-управленческого профиля, будут решаться тем успешнее, чем более компетентно будет проводиться предварительная подготовка и формирование системы довузовского образования, а еще реализовываться высококачественный отбор в вуз на базе личности абитуриента и его адаптации к будущей профессии.

Надійшла 6 жовтня 2016 р.